

Dramaturgia Eliberării

Puține evenimente din istoria contemporană au pătruns atât de adine în conștiința maselor și au reținut cu mai multă vigoare atenția scriitorilor, ca rezistența împotriva încălcării dreptului popoarelor la libertate și demnitate umană, ca și victoria lor împotriva fascismului. Lupta antifascistă, care a constituit condamnarea directă și anihilarea celei mai odioase forme de barbarie modernă, a marcat — prin eroismul și înalta conștiință a combatanților — imensa lor forță morală, ilustrată de momente de epopee și eroism legendar.

Actul, prin care s-a realizat Eliberarea țării de fascism, pregătit de lupta clasei muncitoare și a intelectualității democratice sub ferma conducere a partidului în ilegalitate, reprezintă un eveniment memorabil prin înalta-i valoare etică și covârșitoarea-i importanță politică. Căci el a deschis calea spre orientarea revoluționară și a creat perspectiva transformărilor structurale ale societății, la încreucșarea destinelor lumii, în lupta pentru libertate, umanitate și progres. Punctat de jertfele eroice ale participanților (ostași, muncitori, țărani, intelectuali democrați), el a pătruns în conștiința scriitorilor și a dat un impuls determinant și entuziast creației artistice contemporane.

În retrospectiva apropiată a faptelor, se pot desprinde două etape din lupta antifascistă, pe care literatura de cele mai diferite genuri a redat-o memoriei prezentului. Cea dintii — rezistența eroică în anii ilegalității, cu un accent în plus în timpul războiului; a doua — participarea armatei române și a gărzilor patriotice, în cadrul Insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, la eliberarea țării și continuarea războiului împotriva fascismului german și aliaților săi, pentru libertatea popoarelor crotopite de naziști.

În aceste direcții, poezia militantă a lui M. Beniuc, E. Jebeleanu, Marcel Breslașu, Eugen Frunză sau Mihu Dragomir, cea evocatoare a lui Cicerone Teodorescu, meditativă, stenică și emotivă a Mariei Banuș sau a lui N. Labiș, ca și proza epică, și-au adus o contribuție remarcabilă. În aceasta din urmă, e suficient să menționăm *Șoseaua Nordului* de Eugen Barbu (cuprinzătoare prezentare a luptei comuniste în ilegalitate, încheiată cu momentul insurecției); vigoaroasa evocare a rezistenței muncitorești, în cercurile căreia activau și intelectuali antifasciști: *Pe multe de cușit* (M. Beniuc) sau romanul *Străinul*, în care Titus Popovici schițează — odată cu zdrobirea resturilor hitleriste din Ardeal — și orientarea revoluționară a eroului adolescent Andrei Sabin, sub influența directă a activiștilor comuniști.

■ nspirată din realitatea pregnantă de acum trei decenii, prezentă în conștiința scriitorului contemporan, literatura luptei antifasciste și aceea a momentului crucial al Eliberării aduc mărturia vie a unei suite de acțiuni eroice, ce au pregătit înfrângerea fascismului în țară. Dar poate nici unul din genurile literare sau modalitățile artistice deosebite nu a izbutit să illustreze mai viguros și mai pregnant această perioadă, ca dramaturgia, care — prin specificul ei dinamic și actual — are avantajul „imediatității”.

Precedind ritmica succesiune a problemelor ridicate de construcția socialismului, drama eroică a înfățișat în egală măsură — și aproape constant — momentul Eliberării, ca dată istorică memorabilă, însoțit de aura dezvoltării unei noi epoci istorice, în lumina transformărilor revoluționare ale societății și a progresului înnoitor în planul vieții spirituale.

Desigur, poate părea azi depășită o piesă ca *Ultimul mesaj* de Laurențiu Fulga, dar ea rememorează momentul decisiv al „înțoarcerii armelor“ împotriva armatelor fasciste, subliniind procesul de formare a convingerii ostașilor români (căpitanul Zarandu, caporalul Bogdan), asupra zădărniceii unui război impopular și nedrept și de accentuare a revoltei împotriva adevăratului dușman al intereselor naționale.

Alături de acțiunea armată directă, ecourile începutului de schimbare a raporturilor inter-individuale în viața socială pătrund în cele mai semnificative opere dramatice ale timpului. Astfel, într-o piesă destinată a marca profundele modificări de situații și conștiință, în urma istoricei cotituri de la 23 August, cu declinul inevitabil al burgheziei corupte pe plan etic și social, *Citadela sfărîmată* de Horia Lovinescu, se deschide perspectiva descoperirii și afirmării unor valori noi în viața celor ce se înscriu cu încredere în lupta pentru progres și înnoire revoluționară a țării. La orizont se conturează o lume nouă, care va depăși decrepitudinea morală a unor epave din trecut și va oferi un eimp de intervenție activă și creatoare entuziasmului legat de politica constructivă a maselor conduse de partid. Apoi, într-o dramă cu subtile complicații de ordin psihologic (ce reeditează, cu o semnificație deosebită, piesa lui A. Cehov: *Trei surori*), același autor surprinde atmosfera încordată a înfruntării violente, armate, cu dușmanul libertății omenirii, fascismul. Dincolo de destinul individual a trei femei (*Surorile Boga*), ce își regăsesc treptat — printr-o nouă experiență a vieții — sensul existenței lor în ambianța construcției revoluționare, pe fundalul luptei armate împotriva fascismului, se desprinde hotărîrea inflexibilă a comuniștilor de a ajunge la victoria finală și a impune noua organizare a societății, bazată pe o etică superioară (Pavel Golea). Istoricul eveniment se degajă cu claritate alături în efervescența încordării armate, cât și în perspectivă, oferind o imagine amplă a aspectelor procesului social, în care nimic — nici chiar acțiunile criminale ale unor ratați (ca Radu Grecescu, dușman camuflat al puterii populare) — nu pot ține în loc mersul dialectic al istoriei contemporane.

Cea mai complexă imagine a teroarei fasciste oficiale, însoțită de deruta organelor dictaturii militariste în ultimul ei stadiu, o prezintă tabloul contradicțiilor de atitudini și opinii în piesa lui A. Baranga, *Simfonia patetică*. O țesătură de tendințe criminale, de practici odicase, de violențe declanșate împotriva oricui era suspect de a fi simpatizant al acțiunii partidului în ilegalitate sau simplu partizan al libertății de gândire (muncitor, intelectual, țaran) domină cadrul general al dramei. Nu există nici compasiune, nici înțelegere, nici respect pentru valoarea morală, pentru vîrstă, nici considerente umanitare, ci numai o sălbatecă prigoană interesată sau instinctivă, fără justificare reală sau discriminare. Afacerismul se împletește aici cu crima cinică, „legalizată“, acuzația, cu intenția distrugerii omului, indiferent de nivel sau apartenență socială. În această sinistrală atmosferă, în diabolica sarabandă a egoismului brutal, a bestialității și parvenitismului fără scrupule, sub emblema pseudo-patriotismului, se profilează momentul Eliberării, în cadrul irezistibilei înaintări a armatelor sovietice, a luptei ostașilor români și muncitorilor înarmați și organizați de partid, pentru a da lovituri decisive fascismului în derută, măturîndu-l de pe scena politică.

De la această sumară schiță a dramaturgiei care evocă lupta pentru nimicirea dominației fasciste, nu putem excepta una din cele mai autentice drame din literatura actuală, *Passacaglia* lui Titus Popovici. Axată pe acțiunea revoluționară a comuniștilor împotriva

ocupăției naziste a țării, ea atinge — într-o structură de poem liric — problema regăsirii adevăratului sens al vieții în condițiile prefacerilor revoluționare în perspectivă și ale redobândirii demnității omului izgonit din câmpul activității sociale fecunde, de către sălbatca agresiune fascistă, cu dezlănțuirea unui val de teroare pe plan politic, social, moral și familial. Și în timp ce un tânăr pianist care vira încă în aria „apolitismului“ își vede distrusă cariera datorită violenței unui ofițer nazist, care-i zdrobește degetele în acelele unei furii demențiale, izgonirea fasciștilor va readuce lumina în viața unui bătrîn profesor (sceptic din cauza disprețului pentru om, arătat de regimul dictatorial) și a ino-centei sale fiice, mult timp deprimată, deziluzionată de experiența unei existențe fără scop. Totul îi determină să-și reia o activitate utilă, cu sentimentul regenerării pe un nou plan de viață, contribuind la ridicarea nivelului cultural al celor din jur în atmosfera de entuziasm, punctată exemplar de eroismul unui tânăr utecist, voluntar în lupta pentru zdrobirea rezistenței ultime a fascismului în țară.

E locul să amintim aici și trilogia lui Al. Voitiu, *Oameni în luptă*, cu cele trei piese intitulate semnificativ : *Oameni care tac*, *Oamenii înving*, și *Ancheta*, ce pune în lumină — printr-o lungă și reprezentativă serie de episoade reale — schițând același sumbru tablou al crimei și inumanelor torturi din ultima perioadă a dictaturii militare, marea forță morală a luptătorilor comuniști (muncitorul Axinte, studenta Rada, Maria, Ștefan), ce pregătesc zorile unei lumi noi, conforme idealului de libertate al umanității. Stenic și reconfortant se încheie ciclul acestor drame eroice, cu sentimentul justiției împlinite de voința neînfrântă a omului în cadrul transformărilor revoluționare ale epocii.

Evoluția dramaturgiei implică o serie de modalități variate de tratare, mergînd de la ciocnirea directă sau ușor descifrabilă în atmosfera de tensiune social-politică a momentului istoric prezentat, pînă la transpunerea „interiorizată“ a conflictului politic pe planul contradicțiilor psihice, la estomparea liniilor exterioare și sugerarea situațiilor dramatice sau acțiunii îndărătul mișcării directe, gestului fizic, concret. Vom schița astfel, în linii sumare, cîteva aspecte ale problematicei și stilului de tratare a unor piese cu aceeași tematică, intrate recent în repertoriul nostru teatral. Poate nu întotdeauna în directă referință, dar incontestabil relevînd aceeași luptă eroică împotriva teroarei fasciste.

Piesa lui Romulus Guga, cunoscut mai mult ca romancier și poet, *Spe-ranța nu moare în zori*, readuce în actualitate un moment dramatic din perioada de luptă a maselor populare, sub conducerea P.C.R., pentru impunerea primului guvern democrat după 23 August. Învăluită în simboluri, cu o largă aplecare către stilul metaforic, ea sesizează o „situație“ fundamentală : momentul în care se formează în sinul unei „comunități“ ocazionale (un grup de călători înzăpeziți și izolați de restul țării, într-o mică gară de provincie, cu un aspect sordid și o atmosferă deprimantă) conștiința solidarității pentru adevăr și acțiune salutară. Lumea înfățișată aparține unor categorii sociale diferențiate : de la moșierul bogat cu o soție tînără, ce va fi omorît de un ofițer, amantul ei interesat, sau prestidigitatorul cu pretenții de magician, pînă la țăranul acuzat pe nedrept de crimă și condamnat de un pseudo-tribunal pentru a acoperi pe adevăratul vinovat ; în fine, pînă la cei doi tineri, între care se schițează preludivul unei inocente iubiri (Maria și violonistul). Dramaticul episod crește în intensitate odată cu revelarea sensului nou al reacției personajelor : desprinderea de o ordine pseudo-legală și arbitrară și solidaritatea în jurul celor nedreptățiți. Printr-o abilitate de bună inspirație în construcția piesei, autorul sincronizează unica acțiune locală cu marele eveniment al venirii guvernului democrat și actele de ocupare a moșilor de către consiliile muncitorești-țăranesti ; într-un cuvînt, crearea organelor puterii populare în conducerea și administrarea țării frămîntată de mari probleme politico-economice în urma războiului. Clarificarea politică generală dă un fundal istoric rezolvării micului conflict dramatic, a cărui tratare poartă pînă atunci episodică și desprinsă de realitatea curentă, figurînd ca un tablou pitoresc cu personaje arbitrare, denumite la modul categorial al generalității : moșierul, ofițerul, țăranul, soldatul etc. Îndeosebi ferma atitudine a șefului gării conturează clar voința de a învinge și forța comuniștilor în rezolvarea situațiilor dificile din viața socială. În locul metaforei și al atmosferei impregnate de o doză de artificial și ficțiune, se substituie în final — cu știința gradării și a nuanțării episoadelor — puternicul sentiment al încrederii în victoria forțelor revoluționare.

Pe un alt plan, Iosif Naghiu, dramaturg de multiple valențe creatoare, deja atestate, a realizat o dramă (*Valiza cu fluturi*) încadrată în aceeași largă tematică a activității conspirative a comuniștilor în ilegalitate. Piesa implică situația directă a înfruntării dintre ilegaliști și agenții Siguranței, la baza căreia stă imposibilitatea concilierii pozițiilor, dar în același timp riscul total al jertfelor eroice ale comuniștilor într-un regim ce nu cunoștea umanitatea și respectul pentru adevăr.

Ceea ce dă un accent inedit și contribuie la creșterea valorii elementului ei poetic e desigur aceeași indirectă înfățișare a conflictului. Cu o undă de semnificație simbolică, de esență metaforică, piesa redă procesul interiorizat al tensiunii dramatice. În confruntare se află cele două personaje ce duc o viață insignifiantă, dar pretențioasă (sculptorul Sandru, artist talentat dar fără tărie, și soția sa Ana, femeie cu o mare capacitate de auto-iluzionare, caracter slab, nesincer, inclinat către comoditate și viață parazită), și tânărul comunist Alin, care — constrâns de riscurile, de avatururile misiunii — eșuează în acest mediu. Fără a bănuși rețeaua trădării ce îl va pierde, eroul ilegalist va fi victima forței lui morale, intransigenței etice, acceptându-și destinul, conștient de „momentul” dramatic, cu totală dăruire marii cauze în al cărei serviciu se afla. Procesul conștiinței revoluționare devine astfel ocazia unei auto-analize accentuate, dramatice, a personajului principal al dramei.

La încheierea acestor rînduri fugare și, mai degrabă, exemplificatoare, o întrebare: e posibilă diversitatea creației literare într-un plan tematic concentrat, redus uneori la o singură linie principală, semnificativă dar inevitabil singulară sau unilaterală? Îndoielilor față de un răspuns afirmativ li se substituie variația deja probată a unor atît de nuanțate situații dramatice definitorii, în măsură a impulsiona opere noi în aria întinsă a luptei antifasciste și a momentului eliberator. În confruntarea destinului omenești, uriașa comunitate spirituală, transformată în arma neînvinsă a rezistenței împotriva fascismului, și-a găsit drumul către inima popoarelor și a generat eroica luptă încheiată cu anihilarea ideologiei demențiale a criminalilor fasciști. Dar fenomenul trebuie păstrat în conștiința contemporanilor. Căci la omagiul adus celor dispăruți în groaznica încheștare, se adaugă un exemplu de incomparabilă, unică solidaritate a omnirii pentru distrugerea dușmanului existenței popoarelor în sensul celui mai înalt și mai deplin umanism al epocii. E ceea ce datorează contemporaneitatea memoriei generației de sacrificiu din trecut și formației spirituale a celei de astăzi.

